

прочности. При повышении температуры массы от 70 °С и выше изделия получают дефектными с трещиной.

EQUISETUM ARVENSE – TABOBAT GAVHARI

Kurbanova Mehribonu Baxadir qizi
O'zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali
“Biotexnologiya” yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: *Dorivor o‘simliklar xom-ashyosiga bo‘lgan ehtiyojlarni mahalliy florada mavjud bo‘lgan yoki o‘zga hududlar florasiga tegishli introdutsent o‘simliklarni respublikamizning tuproq va iqlim sharoitida plantatsiya holida yetishtirish hisobiga qondirish va eksportbop dorivor o‘simliklar tanlash dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Shu sabab xalq tabobatida ishlatiladigan dorivor giyohlardan farmasevtika sohasida turli dorilar va kapsulalar ishlab chiqarishni amalga oshirish kerak.*

Kalit so‘zlar: *Equisetum arvense, xususiyatlari, yashash muhiti, xususiyatlari, etishtirish.*

Equisetum arvense - bu Equisoaceae oilasiga mansub sudraluvchi ildizpoyali ko‘p yillik o‘simlik. O‘simlik cho‘l va yarim cho‘l tumanlardan tashqari hamma yerda uchraydi. Asosan, ariq bo‘ylarida, qumli o‘tloqlarda, butalar orasida, o‘rmonlarda va ekinzorlarda o‘sadi. Yoz oylarining o‘rtalarida o‘simlikning yer ustki qismi, yozgi spora hosil qilmaydigan poyasi yerdan 5 sm balandlikda o‘rib olinadi.

O‘simlik tarkibida 5% gacha ekvizetonin saponini hamda nikotin, ekvizetin alkaloidlari, flavonoidlardan: kempferol, kvartsetin, 0,03-0,19% S vitamini, 4,7 mg% karotin, olma, oksalat va 25% gacha silikat kislotalari bo‘ladi. Flavonoidlardan tashqari kersetin, izokersetin, kersetin 3-O-glyukozid, kersetin 3-O- (6-O-malonilglyukozid) va kaempferol 3-O-glyukozid va terenler 1,8 sineol, linalool, timol va kofur. Bulardan tashqari, mahsulot tarkibida oshlovchi, achchiq moddalar va smolalar uchraydi.

Equisetum arvense tayyorlangan choy qo‘rg‘oshin bilan zaharlanganda ziddi-zahar sifatida ham ichiladi. Bunday choy organizmdagi barcha chiqindi(shlak)larni haydab chiqaradi.*Equisetum arvenseli* choy oddiy choy kabi damlab tayyorlanadi. Qaynatmasi esa quyidagicha tayyorlanadi: quritib maydalangan giyohdan 4 osh qoshiq olib, og‘zi bekiladigan sirli idishga solinadi. Ustiga 200 ml qaynoq suv solib damlanadi. Idishningog‘zini bekitib, damlamani yarim soat davomida suv hammomida qizdirish lozim. So‘ngra 10 daqiqa dam oldirib, dokadan o‘tkazib filtrlanadi. Kamaygan qaynatma qaynoq suv bilan 200 ml ga yetkaziladi. Qaynatmadankuniga 2-3 marta ovqatdan bir soat keyin 50-100 ml dan ichiladi. Abu Ali ibn Sino quritilmaganequisetum arvense olingan shira bilan yaralarni davolagan, quritilib maydalangan o‘tiga sharobqo‘shib tayyorlangan tindirman jigar shishiga, qon aralash ich ketganda hamla istisqo (yurak, buyrakning kasallanishi yoki faoliyatining susayishi natijasida tana to‘qimasida sariq suv to‘planishi) kasalliklarini davolashda ishlatgan. Xalq tabobatida choyi dezinfektsiyalovchi vosita sifatida angina va og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklarida g‘arg‘ara qilinadi. Burundan yoki tish oldirganda qon ketganda choy bilan chayilsa, bir necha daqiqada qon oqishi to‘xtaydi. Bavosilda va bachadondan bemavrid qon ketganda, qon to‘xtatuvchi sifatida choyi ichiladi. Qovuq bo‘shashib qolganda, oyoqlar ko‘p terlaganda va qon tomirlar kengayganda vanna qilinadi. Bolgariya xalq tabobatida qirqbo‘g‘im buyrak va qovuqda qum paydo bo‘lganda, revmatizm, qon bosimi oshganda, podagra ham ishlatiladi.

Kosmetikada ham qo‘llaniladi. Terining yiringliyaralariga, husunbuzar toshganda salfetkaga qirqbo‘g‘im choyi shimdirilib bog‘lab qo‘yilsa shifo bo‘ladi. Choyi bilan har haftada 2-3 marta bosh yuvilsa, soch o‘sishi tezlashadi va to‘kilishi kamayadi, qazg‘oq paydo bo‘lmaydi. Yozgi poyasining yer ustki qismi may oyidan o‘roq bilan o‘rib olinadi va bostirma ostida yoki chordoqda yoyib quritiladi. Silikat tarkibida yuqori bo‘lganligi sababli u suyak to‘qimalari, kollagen, shilliq qavat va boshqa ichki to‘qimalarning regeneratori sifatida ishlatiladi. Boshqacha

qilib aytganda, silika osteoporozni davolash uchun foydali bo'lib, organizmning ichki to'qimalarida kaltsiyni aniqlash va saqlashga yordam beradi. Boshqa tomondan, organizm tomonidan kaltsiyning yuqori darajada singishi va mavjudligi qon tomirlaridagi yog'li qatlamlarni himoya qiladi. Shu tarzda, u yurak-qon tomir sog'lig'iga ta'sir qiluvchi lipidlar metabolizmiga yordam beradi.

Qadimdan ma'lum bo'lgan bu ko'zga tashlanmaydigan bu o'simlikni yetishtirish va eksporrt qilishni yo'lga qo'yish lozim. Undan farmasevtika sohasida turli dorilar va kapsulalar ishlab chiqarishni amalga oshirish kerak. Bundan tashqari oziq-ovqat, kasmetika sohasida ham krem sifatida foydalanish usullarini ishlab chiqish lozim. Buning natijasida aholi salomatligini taminlash, insonlarni tabiiy vositalarga bo'lgan ehtiyojini kamaytirishga erishiladi.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduraimov O.C., Maxmudov A.B., Mamatqulova I.E., Erdonov Sh. "Turkiston tog' tizmasida tarqalgan Elwendia Boiss (Apiaceae) turkumi turlari" Xorazm Ma'mun Akademiyasi Axborotnomasi. 2021.6-son <http://mamaun.uz/uz/page/56>
2. Abduraimov O.C., Narxadjayeva A., Maxmudov A.B., Mamatqulova I.E. "O'zbekiston florasidagi madaniy o'simliklar yovvoyi ajdodlarining ozuqabob turlari" Qar.DU xabarlar. 2021.3-son
3. L.X. Yoziyev, N.Z. Arabova "DORIVOR O'SIMLIKLAR" Toshkent 2017
4. Kurbanova M.B. "Zafaron (crocus sativus)-ziravorlar sultoni"
5. Equisetum arvense L. / Horsetail (2017) Bask pazandalik markazi. Qayta tiklandi: bculinarylab.com
6. Equisetum arvense (ot dumi) (2018) O'simliklar entsiklopediyasi. Qayta tiklangan: avogel.es
7. Equisetum arvense L. (2016) CONABIO. Biologik xilma-xillikni bilish va ulardan foydalanish bo'yicha milliy komissiya.
8. Equisetum arvense. (2019). Vikipediya, Bepul entsiklopediya. Qayta tiklangan: es.wikipedia.org
9. Equisetum arvense L. (2004) Asturnatura JB. Qayta tiklangan: asturnatura.com
10. Fuertes Sotelo, J.V. (2014) Otquyruq o'simlikining terapevtik afzalliklarini o'rganish (Equisetum arvense L.) Universidad Católica de Cuenca. Biofarmatsiya fakulteti. 62 bet. (Tezis).
11. Leon, B. (2012). Otquyruq (Equisetum, Equissaceae) tijoratlashtirildi va Perudan eksport qilindi. Peru Biology Journal, 19 (3), 345-346.

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИ ФЛОРАСИДАГИ *TULIPA. L* ТУРКУМ ВАКИЛЛАРИНИНГ ЭНДЕМ ВА КАМЁБ ТУРЛАРИ

Мамадалиева Собира Баҳодир қизи

*Фанлар академияси хузуридаги Тошкент Ботаника боғи
«Табиий флора ўсимликлари интродукция» си
кичик илмий ходими*

Тургунов Мирабдулла Дехканович

*Фанлар академияси хузуридаги Тошкент Ботаника боғи
«Табиий флора ўсимликлари интродукция» си лаборатория мудири*

Аннотация: *Сурхондарё вилояти флорасига мансуб Tulipa L. туркуми вакилларининг тарқалиш ареали, ботаник тавсифи ноёб, эндем ва муҳофазага муҳтож турлари ҳақида сўз юритилади.*

Калит сўзлар: *Tulipa L., релект ўсимликлар, эндем турлар.*